

10. Zinsbetekenis

Opdracht 10.1

Vraag: De volgende zin is meerduidig:

Marie is die nacht bevallen.

- (a) Welke drie interpretaties heeft deze zin?
- (b) De meerduidigheid van de zin heeft zowel met woordbetekenis als met zinsbetekenis te maken. Leg dit voor elk van de drie interpretaties uit.

Relevante paragraaf: 10.1

Antwoord: In deze opdracht gaat het er vooral om te oefenen met het onderscheid tussen woordbetekenis en zinsbetekenis. De gevraagde interpretaties bij (a) zijn de volgende:

- (i) ‘Marie heeft die nacht een kind gekregen.’
- (ii) ‘Marie heeft die nacht prettig gevonden.’
- (iii) ‘De omgang met Marie tijdens die nacht werd door een of meerdere niet nader genoemde personen prettig gevonden.’

Het verschil tussen (i) tegenover (ii)–(iii) heeft te maken met de betekenis van het woord *bevallen* (‘een kind krijgen’ tegenover ‘als prettig ervaren worden’). Het verschil tussen (ii) en (iii) heeft te maken met de vraag welke constituent als subject wordt geïnterpreteerd. In (ii) is *die nacht* subject, in (iii) is *Marie* subject.

Opdracht 10.2

Vraag: Illustreer het principe van de compositionaliteit door drie paren van voorbeelden te geven waarin dezelfde woorden in verschillende volgordes tot verschillende betekenissen leiden.

Relevante paragraaf: 10.2

Antwoord: Ook hier zijn weer vele antwoorden mogelijk:

- (i) Ahmet wandelde het dorp in./Ahmet wandelde in het dorp.
- (ii) Een irritant jongetje gilt./Een jongetje gilt irritant.

- (iii) Ik wist dat Marco niet kwam./Ik wist niet dat Marco kwam.
- (iv) Een tweedehands fiets is beter dan niets./Niets is beter dan een tweedehands fiets.

Opdracht 10.3

Vraag: In welk opzicht verschilt de referentie van *een tweedehands auto* in de volgende drie zinnen?

- (a) Hij rijdt in een tweedehands auto.
- (b) Hij wil in een tweedehands auto rijden.
- (c) Een tweedehands auto geeft altijd problemen.

Relevante paragraaf: 10.3

Antwoord: In hoofdstuk 10 worden vier soorten referentie onderscheiden, waarvan er hier drie worden geïllustreerd. In (a) is er sprake van specifiek/indefiniete referentie. De referent is bekend aan de spreker, maar niet identificeerbaar voor de hoorder. Zin (b) illustreert niet-specifiek/categoriale referentie. Het gaat om een referent die niet bekend is aan de spreker, en er wordt gerefereerd naar een willekeurig lid van de klasse van tweedehands auto's. Zin (c), ten slotte, is een voorbeeld van generieke referentie. Opnieuw gaat het om een referent die niet bekend is aan de spreker, maar nu wordt gerefereerd naar de klasse van tweedehands auto's als geheel.

Suggestie: Bespreek deze opdracht aan de hand van Figuur 10.2. Deze figuur staat toe stapsgewijs de voorbeelden te analyseren.

Opdracht 10.4

Vraag: Geef van de gecursiveerde pronomina in onderstaande tekst aan of ze deiktisch of anaforisch gebruikt worden.

Marleen en Arie zaten op een terrasje, toen er een oude bekende van *hen* langs liep. 'Kijk, daar gaat Stan', zei Arie en *hij* riep *hem*. 'Hé, lang niet gezien, hoe gaat het met *jullie*?' antwoordde de voorbijganger, terwijl *hij* zich omdraaide. '*Ik* ben inmiddels vader', vertelde Arie opgewekt. 'En weet *je* wie de moeder is?' '*Zij*, neem *ik* aan', antwoordde Stan, terwijl *hij* even naar Marleen keek.

Relevante paragraaf: 10.4

Antwoord: Pronomina worden deiktisch gebruikt wanneer ze direct verwijzen naar een in de gesprekssituatie aanwezige referent. Zij worden anaforisch gebruikt wanneer ze terugverwijzen naar een antecedent in de tekst. In bovenstaande tekst zijn de gecursiveerde verwijzingen als volgt te benoemen:

- (a) *hen* verwijst anaforisch, met *Marleen en Arie* als antecedent;
- (b) *hij* verwijst anaforisch, met *Arie* als antecedent;
- (c) *hem* verwijst anaforisch, met *Stan* als antecedent;

- (d) *jullie* verwijst deiktisch;
- (e) *hij* verwijst anaforsch, met *de voorbijganger* als antecedent;
- (f) *ik* verwijst deiktisch;
- (g) *je* verwijst deiktisch;
- (h) *zij* verwijst deiktisch;
- (i) *ik* verwijst deiktisch;
- (j) *hij* verwijst anaforsch, met *Stan* als antecedent.

Suggestie: Merk op dat de pronomina voor de eerste en tweede persoon alleen deiktisch gebruikt kunnen worden. Dat is een gevolg van het feit dat ze alleen in de gesprekssituatie zelf geïnterpreteerd kunnen worden.

Opdracht 10.5

Vraag: Geef van de geursiveerde verba in onderstaande tekst aan of ze absolute of relatieve tempus uitdrukken. Benoem de tempus zo specifiek mogelijk.

Gisteren *kwam* ik Gijs tegen. Hij *zei* dat hij net naar de kapper *was geweest* en dat hij erg ontevreden *was* over het resultaat. ‘Ik *loop* compleet voor gek met dit kapsel’, *zei* hij. ‘Morgen *ga* ik terug en reken maar dat ik die kapper de waarheid *zal vertellen*, de amateur! Maar ik *wil* niet langer voor schut lopen, dus geloof maar dat ik me tegen die tijd allang door een ander opnieuw *zal hebben laten knippen!*’

Relevante paragraaf: 10.5

Antwoord: Er is sprake van absolute tempus als de tijd waarop de beschreven gebeurtenis heeft plaatsgevonden gepresenteerd wordt in relatie tot het spreekmoment. Wanneer de beschreven gebeurtenis in de tijd geplaatst wordt ten opzichte van een ander moment dan het spreekmoment, spreekt men van relatieve tempus. In bovenstaande tekst zijn de geursiveerde verwijzingen als volgt te benoemen:

- (a) *kwam* drukt absolute tempus uit;
- (b) *zei* drukt absolute tempus uit;
- (c) *was geweest* drukt relatieve tempus uit;
- (d) *loop* drukt absolute tempus uit;
- (e) *zei* drukt absolute tempus uit;
- (f) *ga* drukt absolute tempus uit;
- (g) *zal vertellen* drukt absolute tempus uit;
- (h) *wil* drukt absolute tempus uit;
- (i) *zal hebben laten knippen* drukt relatieve tempus uit.

Suggestie: Analyseer met de studenten een passage met veel flashbacks zoals die in een roman voor kan komen. Een voorbeeld van zo’n passage staat hieronder. Merk op dat, wanneer eenmaal is geïndiceerd dat het om een flashback gaat via de voltooid verleden tijd, daarna weer de verleden tijd kan worden gebruikt, vaak ook als stilistische afwisseling.

Hij stond achter Madelon in de rij voor de bioscoopkassa. Ze had nu een kort, piekerig kapsel. De vorige keer had ze lang haar gehad. Dat was in de kantine van DataTech geweest. Hij had haar

toen gevraagd of ze zijn website al had gezien. ‘Nee,’ zei ze, ‘maar ik zal binnenkort eens kijken wat je ervan gemaakt hebt.’ Hij tikte haar nu op haar schouder. ‘Hé, heb je hem al bezocht?’ Ze schrok even en draaide zich om. ‘O, ben jij het?’

Opdracht 10.6

Vraag: Bedenk vier voorbeelden die de vier in dit hoofdstuk onderscheiden situatietypen (handeling, proces, positie, toestand) illustreren.

Relevante paragraaf: 10.6

Antwoord: Hier zijn oneindig veel antwoorden mogelijk. Door de tests geïllustreerd in (43)–(44) en (49)–(50) te gebruiken kunnen deze geanalyseerd worden. Enkele voorbeelden:

(a) Handeling:	Charles liep naar de trein.	
	Charles liep langzaam naar de trein.	+dynamisch
	Loop snel naar de trein, Charles!	+controle
(b) Proces:	Charles viel voorover.	
	Charles viel langzaam voorover.	+dynamisch
	*Val voorover, Charles!	–controle
(c) Positie:	Charles beheerste zich.	
	*Charles beheerste zich langzaam.	–dynamisch
	Beheers je, Charles!	+controle
(d) Toestand:	Charles was buiten zinnen.	
	*Charles was langzaam buiten zinnen.	–dynamisch
	*Wees buiten zinnen, Charles!	–controle